

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF YOUTH SOCIALIZATION IN CRISIS SITUATIONS

Стаття присвячена висвітленню соціально-педагогічних умов соціалізації молоді у кризових ситуаціях. Визначено, що соціалізація молоді починається з першого року життя і завершується часом її громадянської зрілості. Встановлено, що основними етапами соціалізації молоді є дитинство, юність та дорослість. З'ясовано, що у процесі соціалізації розвиваються соціальні якості, знання, вміння та пов'язані з ними навички ефективно брати участь у соціальних відносинах. Виявлено, що процес соціалізації молоді з огляду на соціально-педагогічні умови має бути спрямований на формування особистостей, здатних пристосовуватися до умов, що постійно змінюються, і реалізовувати себе в цих умовах. Визначено, що вирішальним у процесі соціалізації молоді є процес самовиховання. З'ясовано, що важливим фактором успішної соціалізації є навчання молоді стати активним суб'єктом суспільного життя. Виявлено, що вирішальним і позитивним чинником соціалізації студентської молоді в умовах навчання у закладі вищої освіти є наявність сприятливого освітнього середовища, створення можливостей для активної соціально орієнтованої діяльності та формування почуття спільності. Встановлено, що важливим результатом соціалізації молоді є розвиток певної системи особистісних якостей, що визначаються поняттям «соціальна зрілість», яка включає інтелектуальну, трудову, професійну, світоглядну, політичну, моральну та інші аспекти особистісної зрілості. Визначено, що особливу роль на рівні професійної підготовки відіграє соціалізація під час навчання у закладах вищої освіти. З'ясовано, що важливою педагогічною вимогою соціалізації молоді в кризовий період є соціально орієнтоване навчання як засіб успішної соціалізації. Встановлено, що соціалізована молодь повинна бути здатна до певного опору несприятливим умовам життя, агресивному суспільству, бути стійкою до кризових ситуацій.

Ключові слова: соціалізація, молодь, кризові ситуації, освіта, суспільство.

The article is devoted to highlighting the socio-pedagogical conditions of youth socialization in crisis situations. It was determined that the socialization of youth begins with the first year of life and ends with the time of its civil maturity. It was determined that the socialization of youth begins with the first year of life and ends with the time of its civil maturity. It has been established that the main stages of socialization of young people are childhood, youth and adulthood. It was found that in the process of socialization, social qualities, knowledge, skills and related skills to effectively participate in social relations are developed. It was revealed that the process of socialization of young people in view of socio-pedagogical conditions should be aimed at the formation of personalities capable of adapting to constantly changing conditions and realizing themselves in these conditions. It was determined that the process of self-education is crucial in the process of socialization of young people. It was found out that an important factor of successful socialization is teaching young people to become an active subject of social life. It was found that the presence of a favorable educational environment, the creation of opportunities for active socially oriented activities and the formation of a sense of community is a decisive and positive factor in the socialization of student youth in the conditions of study at a higher education institution. It was established that an important result of youth socialization is the development of a certain system of personal qualities defined by the concept of "social maturity", which includes intellectual, labor, professional, worldview, political, moral and other aspects of personal maturity. It was determined that a special role at the level of professional training is played by socialization during studies in institutions of higher education. It was found that an important pedagogical requirement for the socialization of youth in the crisis period is socially oriented education as a means of successful socialization. It was established that socialized youth should be able to resist adverse living conditions, an aggressive society, and be resistant to crisis situations.

Key words: socialization, youth, crisis situations, education, society.

УДК 37.035

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.42>

Кузнецова О.А.,

канд. пед. наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Самчук Л.С.,

канд. філос. наук,
викладач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Нейжпапа Л.С.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Постановка проблеми. Питання соціалізації молоді набуває особливого значення, оскільки для цього держава формує відповідні чинники впливу, зокрема, такі як школа, належна система охорони здоров'я та соціальні установи, та безпосередньо впливає на культурне та соціальне середовище і обсяг реальних можливостей. За умов організованої молодіжної ініціативи така політика ефективно діє на молоде покоління, що, зі свого боку, виступає важливим чинником соціального оновлення та запровадження нових цінностей та норм.

Період молодіжного життя позначений розвитком сфери впевненості в собі, волі та мотивації. У цьому віці завершується розвиток життєвої сили

особистості, яка допомагає протистояти негативним впливам середовища. Проте здебільшого молоді важко конструктивно розв'язувати проблеми. Головною метою при цьому стає завдання навчити їх розв'язувати проблеми та долати труднощі. На цьому фоні дослідження соціально-педагогічних умов соціалізації молоді є особливо актуальною темою, зокрема, в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі питання соціалізації молоді в умовах сьогодення лежать в основі досліджень багатьох науковців. Так, П. Сівчук стверджує, що соціалізація молоді має велике значення з точки зору важливості формування соціальних якостей,

світогляду, ціннісних якостей і пріоритетів. На індивідуальному рівні вирішальними чинниками соціалізації молоді є сім'я, заклади освіти, засоби масової інформації, соціальні мережі тощо. Їх ролі постійно змінюються залежно від соціальної ситуації. Деякі чинники, наприклад сім'я, втрачають виховну роль і, навпаки, різко посилюється вплив соціальних мереж на процес соціалізації молоді. Ці ж чинники впливають на соціалізацію як особистості, так і підлітків як соціальних груп [6, с. 10]. М. Цивін та О. Матвієнко наголошують, що результатом «добровільної» соціалізації молоді в періоди соціально-політичних криз може стати причина негативних суспільно-політичних орієнтацій та девіаційних моделей поведінки [7, с. 213]. С. Савченко пропонує трирівневу модель, яка відбиває нове уявлення про процес соціалізації молоді в умовах кризових явищ, зокрема в умовах гібридної війни, й уявляє поєднання трьох компонентів: 1) засвоєння соціальних норм, досвіду, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки тощо; 2) відтворення поведінки на основі власної діяльності; 3) створення чогось нового в соціальному середовищі (здатність до соціальних інновацій) [5, с. 89]. О. Караман та Я. Юрків стверджують, що вектор соціалізації молоді (просоціальний, асоціальний, антисоціальний, девіантний) залежить від особливостей взаємодії макро-, мезо-, мікрочинників впливу на особистість та психологічних особливостей особистості на певному віковому етапі [3, с. 68].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість робіт, присвячених особливостям соціалізації молоді, питання соціально-педагогічних умов такого процесу в контексті кризових ситуацій залишається не вивченим.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у висвітленні соціально-педагогічних умов соціалізації молоді у кризових ситуаціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Галуззю соціальної педагогіки, що вивчає поведінку людей, які фактично чи потенційно є жертвами несприятливих умов соціалізації, є соціально-педагогічна віктимологія (від лат. *victimae* – жертва та грец. *logos* – слово, поняття, учіння). Тому перед сучасною соціально-педагогічною теорією і практикою, зокрема перед соціально-педагогічною віктимологією, постає завдання дослідити та розробити природу та механізми, за допомогою яких особистість під впливом зовнішніх негативних факторів стає жертвою несприятливих умов соціалізації. З огляду на це, соціально-педагогічні методи протидії повинні бути спрямовані на нейтралізацію або мінімізацію наслідків ворожого інформаційно-психологічного впливу та повернення особистості на успішні шляхи соціалізації [2].

Сьогодні швидко змінюються всі соціальні відносини та соціальні системи, вивчення особливостей соціалізації молоді стає актуальним дослідницьким завданням, яке привертає увагу не лише науковців, а й практиків різного рівня. Соціалізація молоді починається з першого року життя і завершується часом її громадянської зрілості. Звичайно, набуті повноваження, права та обов'язки не означають повного завершення процесу соціалізації. Деякі аспекти залишаються у молоді на все життя. Основними етапами соціалізації молоді є дитинство, юність та дорослість.

У процесі соціалізації розвиваються соціальні якості, знання, вміння та пов'язані з ними навички ефективно брати участь у соціальних відносинах. Складні життєві ситуації вимагають від молоді високої стійкості. Стійкість є одним з особистих ресурсів, необхідних для конструктивного вирішення кризових ситуацій і відновлення внутрішньої рівноваги.

Процес соціалізації молоді з огляду на соціально-педагогічні умови має бути спрямований на формування особистостей, здатних пристосовуватися до умов, що постійно змінюються, і реалізовувати себе в цих умовах. Вирішальним у процесі соціалізації молоді є процес самовиховання. Результатом соціалізації є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду.

Соціалізація молоді відбувається через засвоєння загальноприйнятих у суспільстві соціальних норм і правил, що регулюють поведінку. Суспільство усталене системою, складними механізмами охоплює всі сторони та напрямки педагогічних та організаційних форм процесу соціалізації. У часи відносно спокійного суспільного розвитку цей механізм працює злагоджено й цілеспрямовано.

Важливим фактором успішної соціалізації є навчання молоді стати активним суб'єктом суспільного життя. Фактичне засвоєння індивідом соціального досвіду включає у свою структуру моменти активного пристосування до середовища не тільки в стінах сімейного кола чи закладу освіти, а й насамперед поза ними. Так формуються певні соціальні навички, пов'язані з постійною присутністю молоді в певному соціальному середовищі з певними цінностями, нормами та моделями. Тому у фазі соціалізації слід гармонізувати «базовий світ», набутий через 1-у соціалізацію, і конструювання навколишнього соціального світу через 2-у соціалізацію.

Одним із головних результатів соціалізації молоді є процес, під яким розуміють формування необхідних суспільству якостей особистості в результаті засвоєння молодими людьми відповідних соціальних установок, цінностей, способів мислення та інших характерних для них соціальних якостей. Важливим результатом соціалізації

молоді є розвиток певної системи особистісних якостей, що визначаються поняттям «соціальна зрілість», яка включає інтелектуальну, трудову, професійну, світоглядну, політичну, моральну та інші аспекти особистісної зрілості. При цьому під явищем зрілості розуміється певний етап розвитку процесу чи явища, що характеризується вищим досягненням якісних параметрів.

Студентський вік є сенситивним для засвоєння соціального досвіду і соціально значущої діяльності, оскільки характеризується наявністю внутрішньої потреби особистості співвідносити свої прагнення з інтересами суспільства. Вирішальним і позитивним чинником соціалізації студентської молоді в умовах навчання у закладі вищої освіти є наявність сприятливого освітнього середовища, створення можливостей для активної соціально орієнтованої діяльності та формування почуття спільності.

Так, поза сумнівом, студентська автономія є одним із багатьох засобів соціалізації. Засоби соціалізації визначаються як універсальні засоби, за допомогою яких відбувається процес соціалізації. Участь у студентському самоврядуванні дає можливість молоді активізувати певні механізми соціалізації. Традиційні механізми спонтанної соціалізації передбачають некритичне присвоєння норм і кодексів поведінки в найближчому сімейному оточенні. Визнання усталених норм поведінки, стереотипів соціальних ролей і переконань, закріплених сімейною поведінкою, може як сприяти, так і гальмувати подальший процес соціалізації, створюючи модель, зміст якої далекий від того, що пропонується у закладах вищої освіти. Інституційні механізми, тобто механізми соціалізації під впливом інституційних інститутів, є більш упорядкованими та усвідомленими, ніж традиційні механізми, завдяки їх інтегрованості в освітню систему закладів вищої освіти. У цьому контексті автономія студентів служить підвищенню ефективності соціально-педагогічних впливів [1, с. 83].

В інформаційному суспільстві дослідження питань соціалізації молоді набувають особливого значення. Підлітки, як частина суспільства, відчують на собі всі соціальні та глобальні зміни, завдяки чому соціальний досвід, прийнятий і трансформований під час соціалізації, відтворюється на рівні цінностей і поведінки. Водночас необхідно враховувати, що свідомість, мислення та поведінка, а також міжособистісні та групові стосунки молоді в інформаційному середовищі суттєво та швидко змінюються. У результаті молоді люди визнають свою суб'єктність та інтегруються в суспільство, ставлячи їх у ситуацію, коли соціокультурна та інформаційна динаміка прискорюється [4, с. 129].

Якщо говорити про соціалізацію молодого покоління, то етап професійного навчання та

вступу на роботу є найважливішим етапом. У цій фазі формується впевненість у собі, соціальна свідомість і цінності, які визначають хід особистісного розвитку протягом життя. Ця фаза характеризується великою роллю педагогічного впливу. Суспільство, яке свідомо відмовляється від виконання своєї виховної функції за допомогою громадських інститутів, означає переважання деформованих аспектів соціалізації та адаптації. Особливу роль сьогодні на рівні професійної підготовки відіграє соціалізація під час навчання у закладах вищої освіти. Це пояснюється тим, що соціалізація під впливом таких аспектів характеризується значним педагогічним впливом на особистість.

Важливою педагогічною вимогою соціалізації молоді в кризовий період є соціально орієнтоване навчання як засіб успішної соціалізації, форма педагогічної діяльності, яка включає в освітній план певні педагогічні компоненти. Форми педагогічної або виробничої практики, соціально-виховної роботи повинні бути спрямовані на розвиток і формування соціальної зрілості, відповідальності та активності сучасного студента.

Зрозуміло, що молодь, яка опинилася в складних життєвих ситуаціях, потребує глибокого розуміння суб'єктивної реальності, усвідомлення ситуації та динаміки. Якщо цього не відбувається, молодь може загинути, впасти у відчай, зациклитися на собі, виникнути недовіра і ворожнеча. Небезпека також полягає в тому, що зовні ці люди не дають приводу для занепокоєння, оскільки вони часто зберігають здатність чітко виконувати накази, слідувати встановленим розпорядкам, адекватно реагувати на зауваження та посилювати тенденцію до конформізму.

Висновки. Таким чином, результати проведених досліджень дали підстави визначити, що соціалізація є одним із найважливіших чинників розвитку молоді. Соціалізована молодь повинна бути здатна до певного опору несприятливим умовам життя, агресивному суспільству, бути стійкою до кризових ситуацій. Визначено, що важливим фактором успішної соціалізації є навчання молоді стати активним суб'єктом суспільного життя. Окрім того, важливою педагогічною передумовою соціалізації молоді у кризовий період є соціально орієнтоване навчання, яке є педагогічним засобом успішної соціалізації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні соціалізації молоді у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гук О., Чернуха Н. Соціалізація студентської молоді: вектори успіху. *Публічне урядування*. 2017. № 5 (10). С. 75-87.
2. Караман О. Л. Чинники абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході

України. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2017. № 7 (312). Ч. I. С. 52–67.

3. Караман О. Л., Юрків Я. І. Індивідуально-психологічні чинники абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України. *Освіта та педагогічна наука*. 2018. № 1. С. 66-75.

4. Прохоренко Т. Г. Соціалізація молоді в інформаційному суспільстві: особливості та ризики. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2016. Вип. 2(29). С. 128-134.

5. Савченко С. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах гібридної війни в Донбасі. *Освітологія*. 2017. № 6. С. 86-91.

6. Сівчук П. І. Проблеми соціалізації молоді в умовах соціально-політичних трансформацій. *Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Тернопіль, 2018. С. 10-11.

7. Цивін М. Н., Матвієнко О. В. Соціалізація молоді у періоди суспільно-політичних криз. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2015. № 1. С. 210-214.